

АНАЛІЗ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА МВФ У 2014–2015 РОКАХ

ANALYSIS OF ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF UKRAINE'S CO-OPERATION AND IMF IN 2014–2015

Киричук А.С.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права*

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Литвин С.Й.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та цивільного процесу

Ужгородського національного університету

Статтю присвячено аналізу правового регулювання кредитних правовідносин між Україною та Міжнародним валютним фондом після протестних акцій 2014 року.

Ключові слова: економічна криза, МВФ, кредитні правовідносини, «постмайданний період».

Статья посвящена анализу правового регулирования кредитных отношений между Украиной и Международным валютным фондом после протестных акций 2014 года.

Ключевые слова: экономический кризис, МВФ, кредитные правоотношения, «постмайданный период».

The article is devoted to the analysis of the legal regulation of credit relations between Ukraine and the International Monetary Fund after the protest actions of 2014.

Key words: economic crisis, IMF, credit relations, "postmaidanniy period".

Постановка проблеми. Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) – це міжнародна міжурядова організація, призначена для регулювання валютно-кредитних відносин між державами-членами та надання їм фінансової допомоги в разі валютних ускладнень, що викликані дефіцитом платіжного балансу, шляхом надання коротко- й середньострокових кредитів в іноземній валюті.

МВФ є спеціалізованою інституцією ООН, яка створена в 1945 році. Членами МВФ сьогодні є 188 держав. Вона відіграє значну роль у розвитку як економік країн-учасниць, так і світової економіки загалом. У своїй діяльності МВФ керується Статутом «Статті угоди про МВФ», який має на меті сприяння розвитку міжнародного валютно-фінансового співробітництва [9, с. 18].

Увага в роботі буде сконцентрована на можливостях МВФ при проявах економічної кризи, яку фахівці визначають як фазу економічного циклу, під час якої відбувається різке відновлення порушених відтворювальних пропорцій шляхом спаду виробництва, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття й інших факторів [2, с. 136].

З огляду на це, можемо констатувати, що кризові явища в Україні 2014–2015 років проявлялися досить чітко. Не в змозі самотужки подолати такий украї важкий період, Україна звернулася до допомоги МВФ, оскільки для збереження своєї державності та виходу з кризового стану їй були необхідні значні обсяги фінансових ресурсів, які б могли дати поштовх для розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням та аналізом основних аспектів співпраці України з МВФ займалися О. Доліновська, М. Єрмошенко, Р. Підвисоцький, С. Хвалінський, Я. Цилінська та інші. Проте питання співробітництва між Україною та МВФ потребує подальшого вивчення та аналізу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження генези й правового механізму кредитування МВФ економіки України в період 2014–2015 років.

Виклад основного матеріалу. Особливе значення в сучасних умовах надається фінансуванню української економіки. Ми виокремлюємо декілька векторів залучення фінансових ресурсів, що будуть доречними в сучасній ситуації: інвестиції, внутрішні запозичення та зовнішній кредит.

З погляду юриспруденції поняття «інвестиції» трактується як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [5], або як господарські операції, що передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав і/або цінних паперів в обмін на кошти чи майно [18]. Очевидно, що для залучення в Україну інвестиційних потоків необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат, щоб інвестори були впевнені у віддачі від інвестованих капіталів. У сучасних умовах цього досягти швидко буде важко, але можливо. Україна є повноправним членом МВФ з 3 вересня

1992 року. Активно співпрацювати з МВФ Україна почала з жовтня 1994 року шляхом отримання кредитів з метою здійснення економічних реформ. Правовідносини співпраці України та МВФ регулюються, крім договору про надання кредиту, прийнятим Верховною Радою Законом України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 24 червня 1992 року [20]. Отже, фінансування МВФ економіки України реалізується у формі кредитування.

Кредитні відносини національне законодавство регулює передусім за допомогою цивільно-правових норм. У ст. 1054 Цивільного кодексу України вказано: «За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти» [24]. Отже, суб'єктами кредитних правовідносин є кредитодавець і позичальник, а зміст їхніх відносин має односторонній договірний характер і виявляється в обов'язку позичальником повернути кредит на умовах, що вказані в договорі.

Однак у відносинах із МВФ позичальником є держава, тому доречно розглядати ці відносини через з'ясування поняття державного кредиту, що регулюється нормами фінансового права. Фінансове право України розглядає кредитні відносини як «урегульовані правовими нормами відносини з приводу акумуляції тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб з метою покриття дефіциту бюджету, регулювання грошового обігу та інвестування» [7, с. 61].

Під час порівняння цих визначень стає очевидним такий факт:

- в основі кредитних відносин є договір;
- кредитор (кредитодавець) надає кредит за певних умов і має право вимоги повернення своїх коштів;
- позичальник зобов'язаний вчасно й належним чином виконати своє зобов'язання.

Як зазначено, Україна активно співпрацює з МВФ з 1994 року. Протягом 1994–2001 років вона регулярно отримувала кредити від нього, а в період з 2004 року по 2007 рік українська економіка не кредитувалася за рахунок МВФ. Кредитування економіки України МВФ відновилося вже у 2008 році та призупинилося у 2011 році.

Новий етап співпраці між Україною та МВФ розпочато у 2014 році. Специфікою формату цього етапу є ситуація, що склалася в нашій державі після протестних акцій кінця 2013 – початку 2014 років. Антиукраїнська діяльність президента В. Януковича та прем'єр-міністра М. Азарова спричинила потужну політичну, економічну й соціальну кризу.

Під поняттям «криза» ми розуміємо обмежений у часовому вимірі період, спричинений «порушенням рівноваги» [22, с. 149]. Економічну кризу

в дослідженні ми розглядатимемо і як фазу «економічного циклу, під час якої відбувається різке порушення відтворювальних пропорцій шляхом спаду виробництва, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття та інших факторів» [2, с. 136], і як «стан крайнього загострення протиріч у соціально-економічній системі країни, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі» [3, с. 12], і як загострення внутрішньовиробничих і соціально-економічних відносин, а також відносин із зовнішньоекономічним середовищем.

Макроекономічні показники свідчили про зниження національного доходу, зайнятості й виробництва, зростання цін, зниження прибутків підприємств, які вимушені припинити свою діяльність. Системно працюючи в Україні після «Революції Гідності», МВФ зафіксував той факт, що конфлікт на сході України погіршив платіжний баланс і потребував фінансування від МВФ. Економіка України серйозно постраждала в результаті порушення роботи у сфері торгівлі й промислового виробництва, що призвело до знецінення національної валюти та різкого зростання валютного курсу. Значна кількість збанкрутілих банків, погіршення динаміки державного боргу України, зниження до критичного рівня міжнародних резервів України спричинили появу нових фінансових потреб, вирішення яких вимагало глибоких реформ у більш довгостроковій перспективі, а також міжнародної фінансової допомоги й підтримки.

Нами проаналізована хронологія взаємовідносин України та МВФ у «постмайданний період», яка засвідчила, що на початку 2014 року новий український уряд звернувся до МВФ за фінансовою допомогою. З 4 по 28 березня 2014 року експерти МВФ вивчали стан української економіки. 28 березня 2014 року Директор-розпорядник МВФ Крістін Лагард оголосила про попереднє позитивне рішення щодо надання Україні кредиту.

В основу істотних умов для кредитування покладено комплексну програму економічних реформ в Україні [13]. Разом із програмою «stand-by» нова розширена домовленість повинна сприяти негайній економічній стабілізації в Україні, а також низці глибоких реформ економічної політики, спрямованих на відновлення впевненого зростання в середньостроковій перспективі й підвищення рівня життя народу України [14].

Правовий механізм підписання Україною та МВФ угоди про розширене кредитування України та основні вимоги МВФ до діяльності України визначаються в Меморандумі між МВФ та Україною. Цей документ складається з трьох частин: Листів про наміри, Меморандуму про економічну і фінансову політику й Технічного меморандуму про взаєморозуміння. Програма реформ, визначена в Меморандумі про економічну та фінансову політику (МЕФП), спрямована передусім на монетарну й курсову політику, фінансовий і фіскальний сектори, енергетику, а також на зміцнення державних інститутів, забезпечення прозорості державного регулювання та поліпшення бізнес-клімату.

Для реалізації Меморандуму України та МВФ Президент України П. Порошенко 2 березня 2015 року підписав низку законів:

1. Закон України «Про внесення змін до закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» № 217-VIII, згідно з яким основні фінансові показники країни приведені у відповідність до макроекономічних реалій.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» № 213-VIII, згідно з яким тимчасово обмежено розмір пенсій працюючим пенсіонерам.

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» № 211-VIII, згідно з яким звільнена від оподаткування благодійна допомога вимушеним переселенцям.

4. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» № 212-VIII щодо розширення фінансових повноважень місцевих бюджетів.

5. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України відносно посадових осіб органів доходів і зборів» № 214-VIII.

6. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України відносно посадових осіб контролюючих органів» № 215-VIII.

7. Закон України «Про внесення змін до розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо зменшення навантаження на фонд оплати праці, покликаний сприяти легалізації зарплат» № 219-VIII [19].

Схвалене Радою директорів МВФ виділення Україні 17,5 мільярда доларів США буде здійснюватись за 4-річною програмою EFF (Extended Fund Facility) [21]. За умовами Програми, економічна політика уряду має бути прозорою, зрозумілою для громадян.

Висновки. Отже, загальний аналіз стану економіки України 2014–2015 років виявив наявність кризових явищ. На тлі цих проблем об'єктивною необхідністю став пошук шляхів виходу зі складного становища. Для цього була необхідна значна кількість фінансових ресурсів.

Теоретичний аналіз філософської, економічної та юридичної літератури, а також національної й міжнародної нормативної бази засвідчив, що найбільш доцільним і мобільним способом фінансування економіки України в зазначений період стало кредитування.

З'ясовано, що в основі кредитних відносин між Україною та МВФ є договір, у якому сформульовано обов'язок виконання обов'язку боржника щодо кредитора. Також проаналізовано істотні умови отримання кредиту Україною за підписанням Меморандумом 2014 року. Серед істотних умов є системне реформування української економіки та сектору управління.

Кредитування МВФ економіки України є важливим способом виходу України з кризи постмайданного періоду.

Під поняттям кризи постмайданного періоду ми розуміємо стан найвищого загострення політичного, економічного, соціального й духовного рівня українського суспільства, що сформувався в державі, після протестних акцій кінця 2013 – початку 2014 років.

На основі проведеного аналізу нами виявлено відсутність в офіційних українських джерелах інформації щодо спрямування та розподілу отриманих від МВФ фінансових потоків. У зв'язку з цим складно проаналізувати використання кредитних ресурсів українським урядом на відповідність їх спрямування з умовами кредитного договору.

Вирішення цієї проблеми ми бачимо у створенні відповідного офіційного інформаційного ресурсу, де б розміщувалися звіти щодо використання запозичень МВФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вплив Майдану на соціально-політичну ситуацію в Україні. URL: <http://infolight.org.ua/content/vpliv-maydanu-na-socialno-politichnu-situaciyu-v-ukrayini>.
2. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 688 с.
3. Василенко В.О. Антикризисное управління підприємством. Київ: Цул, 2003. 504 с.
4. Гаркавій С.Ф. Ескалация конфлікту на сході України: соціально-економічні наслідки. Фінансовий простір. 2014. № 4(16). С. 40–46.
5. Про інвестиційну діяльність: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
6. Доліновська О.Я. Співпраця України з Міжнародним валютним фондом та перспективи розвитку економіки держави. Ефективна економіка. 2012. № 9. С. 23–27.
7. Зюнькін А.Г. Фінансове право: опорний конспект лекцій. Київ: МАУП, 2003. 3-тє вид., доп. 160 с.
8. Економіка України: до і після Майдану. URL: <http://forbes.ua/ua/nation/1383286-ekonomika-ukrayini-do-i-pislya-majdanu>.
9. Ермошенко М. Стабілізаційні програми МВФ та реформування економіки України. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 5/6. С. 17–256.
10. Кодусова Л.Ф., Кіпа М.О. Фінансова залежність України від кредитів міжнародних організацій. Бізнесінформ. 2014. № 6. С. 294–296.
11. Крамаренко В.І. Оцінка співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами. Науковий вісник. Серія «Фінанси, банки, інвестиції». 2012. № 5. С. 23–31.
12. Основні засади та принципи діяльності МВФ і МБРР та аналіз їх співпраці в кредитній сфері з Україною. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13254/2/ZMIST-Rep.pdf>.
13. Основні позиції меморандуму України та МВФ. URL: http://espresso.tv/news/2014/05/02/osnovni_pozyciyi_memorandumu_ukrayiny_ta_mvfv.
14. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
15. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
16. Офіційний сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/news/31289.html>.

17. Підвисоцький Р. МВФ надає Україні транш кредиту в рамках затвердженої програми «стенд-бай». Вісник Національного банку України. 2014. №7. С. 6–7.
18. Податковий кодекс України. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/1350.html>.
19. Президент України виконав умови МВФ. URL: <http://www.city536.com/biznes/20-2010-4567-97-987/5976-prezident-ukrainy-vypolnil-usloviya-mvf>.
20. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
21. Програма МВФ EFF (Extended Fund Facility). URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/pdf/eff.pdf>.
22. Теория и практика анти кризисного управления: учебник для вузов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев и др.; под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. 469 с.
23. Хвалінський С.О., Осипчук М.Д. Ризики та перспективи співпраці України з Міжнародним валютним фондом. Економічні студії. 2014. № 1. С. 118–121.
24. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page16>.
25. Цилінська Я.В. Аналіз співробітництва України з МВФ. Управління розвитком. 2014. № 13. С. 151–154.